

Zingeving onder het systeemplafond

In een jarenzestiggebouw vlak bij de snelweg wonen de laatste franciscaner monniken van Amsterdam. Maar niet lang meer. Het klooster verdwijnt binnenkort. Schrijver Luuk Vulkers nam een kijkje.

tekst Luuk Vulkers foto's Roos Aldershoff

Broeders Rob
Hoogenboom (l) en
Frans Gerritsma in
stadsklooster La Verna.

in

de eersteminuten van de dienst gaathet al fout. Ik zoek hymne 155, maar het boek waar de hymne in zou moeten staanblijkt een ondoorgrondelijke indeling te hebben vol secties, katernen en deelnummeringen.

Misschien speelt mee dat

het ietsnahalfacht in de ochtend is, een tijd waarop ik normaal gesproken nog in bed lig. En misschien speelt ook mee dat ik geen enkele kennis heb van katholieke liturgie.

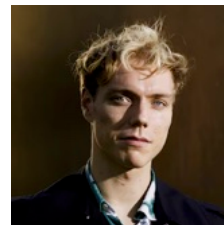
Hymne 155 is gezongen voor ik haar heb gevonden. Het volgende onderdeel van de dienst moet te doen zijn: een stiltegebed. Terwijl het aangevang is, worden mijn zintuigen langzaam wakker. Bijna alles om me heen is bruin of beige. De ruimte is even groot als de gemiddelde woonkamer, het ruikt er ook meer naar huis dan naar kerk. Voor een beeld van Maria met kind en staf brandt een enkele kaars. Buiten is het pikkedonker en door het vierkante raam achter het altaar is nog niet te zien wat je hier als nieuwkomer te allen tijde hoort: de Ring A10 van Amsterdam.

IEDEREEN IS WELKOM

Het franciscaanse stadsklooster La Verna ligt aan de Derkinderenstraat in Nieuw-West. Om de een of andere reden had ik gedacht dat het ochtendgebed op een plek als dezeuren zou duren, maar de dienst is, met minder dan 40 minuten, voorbij voor ik er erg in heb. In principe is iedereen welkom om aan de dagelijkse ochtend- en avonddiensten van het stadsklooster deel te nemen. Toch ben ik op deze woensdagmorgen de enige gast bij broeder Frans Gerritsma en broeder Rob Hoogenboom. Zij zijn de enige twee overgebleven bewoners van La Verna, de laatste van de franciscanen.

Ooit besloegen kloosters ongeveer 20 procent van het oppervlak van Amsterdam en telde de stad honderden monniken. Ook in La Verna waren ze ooit met veel meer broeders, maar die zijn door de jaren heen allemaal overleden of verhuisd. Over een paar weken zullen ook Frans en Rob verhuizen, want het klooster

Het complex van stadsklooster La Verna in Amsterdam Nieuw-West.

Luuk Vulkers (1994) is schrijver, curator en kunsthistoricus. In 2021 won hij de Prijs voor de Jonge Kunstcritiek en in 2023 de Joost Zwagerman Essayprijs.

Op dit moment werkt hij aan zijn eerste boek, een literaire verkenning van smetvrees. Het verschijnt in 2025 bij De Arbeiderspers.

de laatste franciscanen

Hier leven de broeders **sober, dienstbaar en dankbaar**

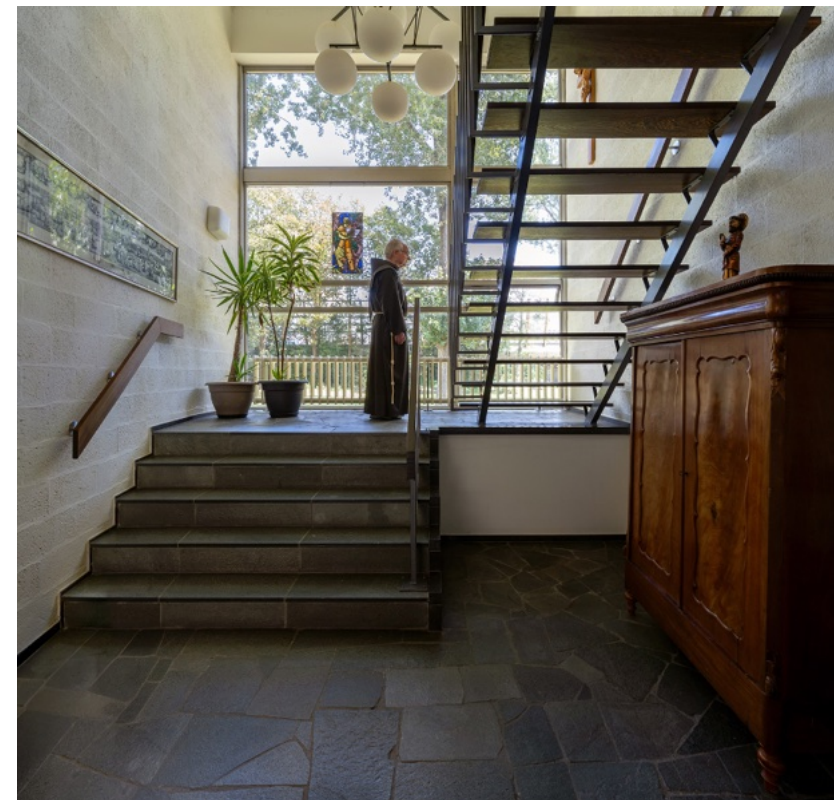
houdt na 27 jaar op te bestaan. Maar voor nu leven de heren gewoon door zoals de heilige Franciscus van Assisi dat in 1223 voorschreef: sober, in kuisheid, dankbaar voor de schepping en dienstbaar aan de gemeenschap.

OM DE BEURT

Rob (77) verdwijnt even achter een deur en komt terug in desportkleding die hij al die tijd onder zijn lange, donkerbruine habijt aanhad. Een rondje Sloterpas, zo'n 6 kilometer hardlopen, doet hij elke dag ("nou, echt niet hard hoor!"). Frans (80) draagt burgerkleding en neemt me mee naar de refter voor het ontbijt.

"Na 59 jaar bij de orde geef je er je eigen invulling aan," vertelt hij over de diensten. "Rob houdt van muziek maken en ik hou juist van meditatie en langestilletes. Nu we met z'n tweeën over zijn, doen we het gewoon om de beurt. De ene dag doet hij wat hij wil, de andere dag mag ik kiezen." Er verschijnt een tevreden glimlach op Frans' gezicht en ik bedenk me dat ik bof vandaag, want er werd net zowel gezongen als gezongen.

Het is geen uitgesproken mooie plek, dit klooster aan de snelweg. Een rechthoekig gebouw van baksteen, plat en laag, met een dikke daklijst van witgeschilderd beton. Typische jarenzestigarchitectuur. >>

Het cursuscentrum van La Verna biedt ruimte aan een breed scala van activiteiten, zoals koranleesgroepen voor vrouwen.

>> Toen ik LaVerna voor het eerst zag, dacht ik niet aan goddelijke devotie, maar aan tochtstrips en hogestookkosten. En aan hoe snel Amsterdam verandert. Ooit ging dit bouwwerk naadloos op in de omgeving, een buurt van uniforme woonblokken binnen een stratenplan dat iets wegheeft van een Mondriaan-schilderij (alleen dan uitgevoerd in bruin en grijs, met af en toe het groen van een plantsoenstrook ertussen). Nu valt het juist op in al zijn onbeduidendheid, alsof een eilandje van ouderwetse bescheidenheid tussen nieuwbouwtorens ontworpen door sterarchitecten.

‘In Overtoomse Veld is de stedelijke vernieuwing in volle gang’, schrijft de gemeente op haar website over de buurt. ‘Dagelijks werken corporaties, vastgoedpartijen en de gemeente Amsterdam aan extra woningen en aan meer ruimte voor werken en elkaar ontmoeten.’ Dat is te merken. Er zijn veel bouwplaatsen, en de tekenen dat gentrificatie hier in volle gang is, zijn overal zichtbaar – zo is er een stadskas, buurtcentrum met moestuintjes en er zijn culturele broedplaatsen.

BEDELORDE

“Joh, de projectontwikkelaars stonden hier tien jaar geleden al voor de deur”, zegt Rob als hij terug is van de Sloterpas. Zijn ogen zijn vaak dichtgeknepen tot twee vrolijke, bijna samenzweerderig gestreepjes, en als hij vertelt geeft hij zijn gesprekspartner regelmatig een enthousiast stompje. Het is jovialiteit die zeker niet met laconisme verward moet worden, want Rob neemt zijn ambt op alle mogelijke manieren serieus – in diensten slaat hij voor het zingen een klein stemvorkje aan. Dat ze projectontwikkelaars lange tijd de deur wezen, is dan ook niet zo gek: de franciscanen zijn een internationale bedelorde, het idee is dat ze leven zonder geld en bezittingen. Ze vestigen zich niet op een plek omdat die gerieflijk is, maar omdat ze er een gemeenschap open te kunnen dienen.

Met dat doel richtte Robin in 1997 LaVerna op. Hij is dan, net als Frans, al 32 jaar broeder, heeft op veel verschillende plekken in het land gediend en is net terug van een voettocht naar Santiago de Compostella. “Ik zag natuurlijk ook dat steeds minder mensen naar de kerk gingen. Maar tegelijkertijd zag ik, zeker in de stad,

‘Steeds meer mensen zoeken richting en houvast’

dat er steeds meer mensen op andere manieren ontzettend zoekend waren naar richting, houvast en betekenis in hun leven.”

Zo kwam hij op het idee van LaVerna: geen centrum voor franciscaans spiritualiteit, maar een franciscaans centrum voor spiritualiteit. Het was niet makkelijk om de Provincie van de Minderbroeders Franciscanen in de Lage Landen (de landelijke leiding dus) van het belang van dat onderscheid te overtuigen. Wel belangrijk. Het ging Rob namelijk niet om het creëren van een plek waar mensen kunnen leren over Franciscanen, maar om een plek waar mensen onder de vleugels van franciscanen hun eigen spiritualiteit konden ontplooien. In het cursuscentrum van LaVerna was ruimte voor activiteiten als stembevrijding, meditatief schilderen, familieopstellingen, yoga, koranleesgroepen voor vrouwen, Chi Neng, rituelen, dansen en het Onzevader als chakra meditatie.

GASTVRIJHEID

‘De belangstelling voor specifiek christelijke onderwerpen was en is het minst groot’, is te lezen in een publicatie die LaVerna maakte voor haar tienjarige jubileum. De broeders leken daar destijds niet echt over in te zitten: bijbelse onderwerpen komen ook in de andere programmaonderdelen aan bod, schrijven ze >>

‘Wonen tussen moslims geeft me een prettig gevoel’

Broeder Rob (links en onder met klarinet) en broeder Frans kijken tv in de gedeelde ruimte.

de laatste franciscanen

tussen de politie en jongeren uit Overtoomse Veld. Opvallend is dat Rob en zijn medebroeders in de nasleep van deze gebeurtenissen geen baken van rust, maar juist een katalysator probeerde te zijn; ze knootten gesprekken aan met hopeloze vaders, namen deel aan een interreligieus beraad van kerken en moskeeën uit de buurt, deden mee aan tal van projecten om de sociale cohesie en de bestaanszekerheid te verbeteren.

Rob deed het niet alleen omdat Franciscus het zo voorschrijft, of vanuit principiële overwegingen. “Ik woon gewoon heel graag tussen moslims”, concludeert hij. “Het geeft me een prettig gevoel. In de moderne tijd zijn autochtone Nederlanders wat mij betreft toch ook iets kwijt geraakt – iets wat Nederlanders met een migratieachtergrond vaak nog wel hebben. Geloof.”

STRENG IN DE LEER

Frans is een zorgzame man die voor alle aspecten van de schepping even veel oog lijkt te hebben, van het onderhoud van het koffiezetapparaat (“Rob, je moet de kan altijd even afspoelen voor je hem terugzet, anders koekt het aan”) tot het welzijn van zijn gast. Of ik nog soep wil, of iets anders nodig heb? Frans vraagt het op zo’n manier dat ik me niet bezwaard voel als ik ‘ja’ zeg. Bij het ontbijt gaf hij me meteen de sleutel van het klooster en een kamer om in te werken. Daartoe trek ik me even terug. Het opheffen van een klooster is veel werk en de broeders zijn daarnaast altijd druk met hun reguliere werkzaamheden, zoals het voorbereiden van kerkdiensten op andere locaties en het coördineren van liefdadigheidsprojecten.

Op mijn bureautje ligt, naast de geschriften van de heilige Franciscus die ik van Frans mocht lenen, een geplastificeerd A4-vel waarop per dag staat hoe laat de gemeenschappelijke momenten plaatsvinden. Ik weet dus precies wanneer ik weer naar de refter kan voor koffie en koek. Als ik dat om 10.15 doe, ben ik enigszins geschrokken door de bevindingen van mijn zelfstudie: die Franciscus blijkt veel strenger in de leer te zijn dan het vrijzinnige karakter van La Verna doet vermoeden. Het verbod op paardrijden dat hij voorschrijft, is nog te bevatten (het idee: ieder mens is gelijk, niemand is verheven). Maar hoe zit het met de omgang met >>

OVER DE FOTO’S

Fotograaf Roos Aldershoff is gespecialiseerd in architectuurfotografie. Tijdens een project over geloofshuizen stuitte ze op La Verna. “Zodra ik hoorde dat het zou verdwijnen dacht ik: dit moet ik vastleggen. Het laatste franciscanerklooster van Amsterdam, dat is uniek.” Ze fotografeerde er op verschillende momenten en leerde de broeders goed kennen. “Het zijn hele leuke mannen.”

>> (‘neem de thematiek van het lijden’), en La Verna heeft een ‘franciscaanse uitstraling en sfeer’ waardoor mensen zich kunnen laten inspireren terwijl ze zichzelf aan het zoeken zijn.

Daarnaast vertelt Rob dat het hem ook altijd om gastvrijheid te doen was, een soort onvoorwaardelijke openheid voor de ander. “Dat was voor Franciscus zelf ook heel belangrijk. ‘Wie een ander ontvangt’, zei hij, ‘ontvangt niet slechts een gast, maar ook de Heer’.” Leegstaande kloostercellen mogen dan ook gebruikt worden door zeemannen, hospiceverplegers, buitenlandse franciscanen en andere verstekelingen. Zo schijnt iemand nu ergens op een kamertje een boek over Etty Hillesum te schrijven, maar ik ben hem nog niet tegengekomen.

Andersom vertelt Rob dat hij zich altijd welkom heeft gevoeld in de buurt. Dat is niet per se vanzelfsprekend: Overtoomse Veld stond lang bekend als een van de meest problematische wijken van Nederland. ‘Neem een gemiddeld televisie-item over problemen met Marokkanen, over de islam, over stedelijke armoede’, schrijft De Groene Amsterdammer in 2009, ‘en de kans is groot dat het in deze strook gedraaid is, het Amsterdamse brandpunt van het multiculturele drama’.

In 1998, één jaar nadat La Verna opende, braken er voor de deur van het stadsklooster ernstige rellen uit

>>vrouwen ('niemand mag met hen overleggen of alleen met hen onderweg zijn of aantafel uit één schotel eten')? Of met de zware maatregel die hij voorstelt alsbroeders het getijdengebed niet volgens de regels bidden ('de custos is op gehoorzaamheid streng verplicht hem dagen nacht zwaarte bewaken alsoen man in boeien zodat hij uit zijn handen niet kan ontsnappen')?

"Ik heb een ongelofelijke hekel aan de uitdrukking 'gelijke monniken, gelijke kappen'", zegt Frans als ik mijn leeservaring deel. Hij vindt het de plicht van franciscanen om zelf te reflecteren op de betekenis van de voorschriften en er hun eigen invulling aan te geven. Voor Frans gaat het strikte verbod op bezit bijvoorbeeld over het afwijzen van de wapens waarmee bezit wordt verdedigd, wat dan weer gaat over het afwijzen van iedere vorm van geweld. Ook de invulling van het broederschapsmatwerk. Je draagt allemaal iets anders bij, afhankelijk van waar je goed in bent. Voor hem was dat jarenlang zijn werk als geestelijk verzorger in de jeugdgevangenissen het Sint Lucas Andreas-ziekenhuis. "Daar stimuleerde ik mensen om al hun frustraties er gewoon uit te gooien. Dan zei de verpleger tegen een patiënt: 'hee, loop eens niet zo te schelden?' En dan zei die patiënt: 'Maar dat moest van de pater!'"

LOSLATEN

De leer van Franciscus hielp Frans uiteindelijk ook om met zijn eigen frustraties om te gaan. "Het op termijn sluiten van La Verna was een beslissing van de Provincie waar ik het niet mee eens was", vertelt hij. "Aanvankelijk heb ik alles gedaan om me ertegen te verzetten. Ik ben ervoor tot het bestuur toegetreden."

Maar de strijd was op den duur niet houdbaar – door de stress belandde Frans begin dit jaar zelfs op de hartbewaking. Op dat moment realiseerde hij zich dat hij La Verna moest loslaten. "Je moet je ook afvragen: wat zijn je motieven? Hou je je ergens aan vast omdat het de gemeenschap dient, of omdat je er ook zelf aangehecht bent? Franciscus moedigt ons aan om alle aspecten van het leven op aarde zonder terughoudendheid te accepteren. Hij spreekt zelfs de dood lieflijk toe, noemt haar zijn 'zuster'."

Inmiddels heeft Frans zich verzoend met zowel zijn lot als met de broeders die er destijds anders over dachten. Hij

Reacties (max. 150 woorden) zijn welkom via tijdgeestreacties@trouw.nl. Graag naam, woonplaats en telefoonnummer vermelden.

De sober ingerichte kloostercellen worden soms ook door gasten gebruikt.

kijkt vooruit, is enthousiast over het leven na de verhuizing. Onlangs hebben Frans en Rob te horen gekregen dat ze in de verlaten pastorie van de Verrijzeniskerk kunnen gaan wonen, ook in Nieuw-West. Tijdelijk, een soort antikraak. Hoelang weet niemand, maar daarmee maken de broeders zich niet druk over.

Voor het avondgebed van 17.45 uur trek ik me weer eventueel terug op mijn kamertje, waar ik me realiseer dat ik vandaag nog geen moment op mijn telefoon heb gekeken. Wel heb ik het de afgelopen tien uur meer over zingeving gehad dan in de rest van mijn leven. Er waren veel verwachtingen toen ik vanochtend in het donker naar La Verna fietste: dat monniken uren per dag zouden bidden, dat ze een in zichzelf gekeerd, contemplatief leven zouden leiden, dat ze me de kriebels zouden geven en vooral dat ze op me over zouden komen als mastodonten uit een verganewereldorde. Maar terwijl ik om me heen kijk, besef ik hoe fout ik zat. Een eenpersoonsbedje, een lamp, een bureau en een korrelige scène uit het leven van Franciscus op canvas geprint: opeens doet het me allemaal logischer aan dan het leven buiten mijn kloostercel. Zelfs die A10 klinkt inmiddels meer alsoen kabbelende beek – of, vooruit, een vrij krachtig stromende rivier. <<

Met dank aan historisch onderzoeker Laura Lubbers.

